

עיון 33: חובת כיבוד אנשים מבוגרים

ויקרא יט, לב: מפני שיבה תקום והדרת פני זקן ויראת מאלהיך אני יי:

אונקלוס: מן קדם דסבר באורייתא תקום ותהדר אפי סבא ותדחל מאלהך אנא יי:

[תרגום: מפני מי שבקיא בתורה תקום, ותהדר את פני הזקן, ויראת מאלוהך – אני ה']

א. לפי תרגום אונקלוס, למי התורה התכוונה במילה "שיבה"?

ב. הסבר איך ביאורו נשען על המילים שבפסוק

ב. עיין ברש"י ותוס' בסוגיה ובאר מהו זקן אשמאי לפי כל אחת מהשיטות

ג. באר את הקושי שגרם לתוספות לאמץ את פירושו של רבינו תם

רמב"ן (על התורה?)

ואונקלוס אמר, מן קדם דסבר באורייתא תקום ותהדר אפי סבא, ומשמעות דבריו שגם הוא סובר כן. ועם כל זה, העולה מן הגמרא לפי פסק ההלכה אינו כן, שהרי אמח (קידושין לב ב) איסי בן יהודה אומר כל שיבה במשמע, ואמר רבי יוחנן (שם לג א) הלכה כאיסי בן יהודה. והנה יצאה בכל שיבה אפילו על אשמאי שהוא הבר, ויחזור ויצאה על הזקן שהוא הקונה חכמה ואפילו יניק וחכים.

ד. מאיזה טעם חולק רמב"ן על ביאורו של אונקלוס? וכשיטת מי הוא מפרש את המונח "שיבה"?

רמב"ם, תלמוד תורה [ו ט]

מי שהוא זקן מופלג בזקנה אע"פ שאינו חכם עומדין לפניו, ואפילו החכם שהוא ילד עומד בפני הזקן המופלג בזקנה, ואינו חייב לעמוד מלא קומתו אלא כדי להדרו, ואפילו זקן כותי מהדרין אותו בדברים ונותנין לו יד לסומכו שנאמר מפני שיבה תקום כל שיבה במשמע.

ד. איזה עוד חידוש הפיק הרמב"ם מהסוגיא, צטט את המקור שלו שם

שו"ע יו"ד רמד, א

מצות עשה לקום מפני כל חכם, אפילו אינו זקן אלא יניק וחכים, ואפי' אינו רבו, (רק שהוא גדול ממנו וראוי ללמוד ממנו). וכן מצוה לקום מפני שיבה, דהיינו בן שבעים שנה, (אפילו הוא עם הארץ, ובלבד שלא יהיה רשע).

משנה אבות ה כא

בן ארבעים – לבינה, בן חמשים – לעצה, בן ששים – לזקנה, בן שבעים – לשיבה, בן שמונים – לגבורה..

מועד קטן כח, א

מת **בחמשים** שנה - זו היא מיתת כרת, חמשים ושנים שנה - זו היא מיתתו של שמואל הרמתי, **ששים** - זו היא מיתת בידי שמים ... **שבעים** - שיבה, **שמונים** - גבורות, דכתיב (תהלים צ') ימי שנותינו בהם שבעים שנה ואם בגבורת שמונים שנה.

ד. עיין במקורותיו של מרן ובאר מדוע קבע את גיל הכיבוד לשבעים שנה (הרי כבר בגיל ששים נראה זקן?)

ספר חסידים (מרגליות) סימן תקעח

'מפני שיבה תקום והדרת פני זקן' ואפילו זקנה ואף נשים תקימנה, אבל כבודם של נשים ונערים להחבא ובפנים שנאמר (איוב כ"ט ח') ראוני נערים ונחבאו (תהלים מ"ה י"ד) כל כבודה בת מלך פנימה.

ספר יראים סימן רלג [דפוס ישן - לו] ד"ה לקום מפני

לקום מפני שיבה ולהדר פני זקן. ויראת מאלהיך צוה הקב"ה בפ' קדושים מפני שיבה תקום. ותניא איסי בן יהודה אומר מפני שיבה תקום כל שיבה במשמע פי' אפילו גוי אך שיקיים שבע מצות שנצטוו בני נח דהיינו חסידי אומות העולם ואר"י [ל"ג א'] הלכה כאיסי בן יהודה אביי קאי מקמי סבי דארמאי פי' שקיים שבע מצות שקבלו עליהם בני נח. ולמ"ד בע"ז [ס"ד ב'] דהוי גר תושב לא קשיא דמ"מ ארמאי קרי להו תלמודא אבל אם אינם מקיימים כגון עובדי סוכים בזמן (הבית) עובדי ע"ז מגלה עריות ושופכי דמים לא אמר איסי לקום מפניו ולהדרו דכתיב שאת פני רשע לא טוב להסתכל בפניו אסור [מגילה כ"ח א'] לקום מפניו ולהדרו לא כל שכן. ותניא מפני שיבה תקום יכול אפילו זקן אשמאי פי' המקיים ז' מצות הוא נקרא אשמאי בשביל שהוא נכרי גמור ת"ל זקן אין זקן אלא חכם שנאמר אספה לי שבעים איש מזקני ישראל ...

רבי יהודה עייש, שו"ת בית יהודה, ח' יו"ד סימן כח

ראיתי לבעל הלכות קטנות בחלק א' סי' קנ"ד דנסתפק אי בעינן למיקם מקמי סבתא יעוין שם. והנראה לעניות דעתי בפשיטות דחייבין לקום מפניה אם היא בת ע' שנה דהא מצוה דמפני שיבה וכו' ודאי דחייבת בה גם האשה דהיא מ"ע שאין הזמן גרמא ונשים חייבות בה כדמוכח מספר המצות להרב וכדכתב בהדיא בס' החינוך וכיון דהיא חייבת לכבד אחרים גם האחרים חייבין בכבודה אם היא זקינה או חכמה אפי' ילדה אע"ג דפטורה דלא גריעה זקנה דידה מזקנה דעכו"ם דכתב הרמב"ם בפ"ו מה' ת"ת דכל שיבה במשמע ועוד דאם אחרים פטורים מכבודה דכל שישנו בזה ישנו בזה כדאמרין גבי ת"ת דפטורה מללמוד לעצמה וגם אינה חייבת ללמד בנה תורה וכן במצות הקפה היא פטורה ואפי' הקיפה לאיש פטורה אלא ודאי פשוט דכל מיני כבוד שחייבין לעשות לאיש הה"נ לאשה.

שו"ת יחוה דעת חלק ג סימן עב

שאלה: האם יש מצוה לקום מפני אשה חכמה בתורה, או זקנה בשנים, כשם שמצוה לקום מפני איש תלמיד חכם או זקן? והאם יש מצוה על תלמידה לכבד בקימה את מורתה שלמדה תורה מפיה? והאם יש איסור לתלמידה לקרוא את מורתה בשמה?

תשובה: ... ועל כל פנים נראה שמאחר שמפורש בספר חסידים שצריך לקום מפני אשה זקנה, וכן פסקו האחרונים הנ"ל, והוסיפו, שהוא הדין לאשה חכמה בתורה, אפילו לא יהא אלא ספק, הלכה רוחת בידינו, ספקא דאורייתא לחומרא.

ומכללן של דברים אנו למדים שבדאי יש מצוה וחובה על התלמידה לקום מפני מורתה, שלמדה תורה מפיה, שהרי כל הטעם שחייב אדם בכבוד רבו, מבואר במשנה (בבא מציעא ל"ג ע"א), מפני שמביאו לחיי העולם הבא, והוא הדין לגבי תלמידה שמורתה שמלמדת אותה תורה, מביאתה לחיי העולם הבא. ואף על פי שהמורה מקבלת שכר על כך לפרנסתה, אין בכך כלום ...

בסיכום: מצוה לקום מפני אשה חכמה בחכמת התורה, וכן מפני אשה זקנה בגיל שבעים שנה. ותלמידה חייבת לקום ולכבד את מורתה שלמדה תורה מפיה, ואסור לה לקרוא את מורתה בשמה הפרטי, אלא בתוספת תואר מורתי. וכשהמורה נכנסת לאוטובוס, והתלמידה יושבת, צריכה לקום מפניה. ואם אין מקום נוסף לישיבה, עליה לתת לה את מקומה. וכן הדין לגבי אשה חכמה או זקנה, כשם שצריך לעשות כן מפני זקן או תלמיד חכם.

בבלי ערכין יט, א

אמר חזקיה, אמרי אינשי: ... סבתא בביתא סימא בביתא

רש"י

סימא – מטמון...

עין 34: הרעיון שבמצוות הביכורים

עין 35: קיום מצוות במקום מטונף

עין 36: מה היחס שיש לתת לתלמיד חכם צעיר?

עין 37: מיהו רב מובהק בימינו, ודין הלומד מתוך הספרים

עין 38: האם יש לאב לעמוד לפני בנו שהוא רבו?

עין 39: עמידה בפני וליווי ספר תורה

עין 40: באיזה אופן עם ישראל כיבד את משה?

עין 41: מהי הגדרת "מצוות עשה שהזמן גרמה?"

עין 42: מדוע נשים פטורות ממצוות עשה שהזמן גרמן?

עין 43: מה הסברה בכך 'ששני כתובים הבאים כאחד - אינם מלמדים'?

עין 44: מהי 'דרך ארץ'?